

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

29 listopada 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący)
SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)
SSN Dariusz Zawistowski

Protokolant Ewa Kalińska

po rozpoznaniu na rozprawie 29 listopada 2023 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej [...] Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 28 stycznia 2021 r., V ACa 276/20,
w sprawie z powództwa M.S.
przeciwko [...] Bank spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,

- 1) oddała skargę kasacyjną;**
- 2) zasądza od pozwanego na rzecz powoda, z tytułu kosztów postępowania kasacyjnego kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) zł z odsetkami wynikającymi z art. 98 § 1¹ k.p.c. za czas po upływie tygodnia od dnia ogłoszenia wyroku do dnia zapłaty.**

(K.L.)

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 28 stycznia 2021 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie w punkcie pierwszym (I) oddalił apelację pozwanego [...] Bank S.A. w W. od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 5 lutego 2020 r., zasądającego od pozwanego na rzecz powoda M.S. kwoty 133.382,30 zł i 10.702,45 CHF – w obu przypadkach z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 1 grudnia 2017 r. do dnia zapłaty - umarzającego postępowanie w zakresie żądania zapłaty kwoty 1.400 zł wraz z ustawowymi odsetkami, oddalającego powództwo w pozostałym zakresie oraz rozstrzygającego o kosztach postępowania pierwszoinstancyjnego, a w punkcie drugim (II) orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego.

W sprawie ustalono m.in., że w dniu 24 października 2007 r. powód zawarł z [...] Bank S.A. (obecnie [...] Bank S.A.; dalej – „Bank”) umowę o kredyt hipoteczny dla osób fizycznych [...] waloryzowany kursem CHF („Umowa”), w celu sfinansowania zakupu bliżej oznaczonych działek gruntu oraz refinansowanie nakładów na ich zakup (§ 1 ust. 1). Kwotę kredytu ustalono na 240.000 zł (§ 1 ust. 2), a walutę jego waloryzacji - na CHF (§ 1 ust. 3). Zgodnie z Umową kredyt miał zostać spłacony w przeciągu 360 miesięcy, tj. do 15 listopada 2037 r. (§ 1 ust. 4), w równych ratach kapitałowo – odsetkowych (§ 1 ust. 5).

W § 1 ust. 3A Umowy postanowiono, że kwota kredytu wyrażona w walucie waloryzacji na koniec dnia 9 października 2007 r. - według kursu kupna waluty z tabeli kursowej Banku - wynosi 109.314,50 CHF, przy czym zastrzeżono, iż kwota ta ma charakter informacyjny i nie stanowi zobowiązania Banku oraz że wartość kredytu wyrażona w walucie obcej w dniu uruchomienia kredytu może być różna.

W § 7 Umowy wskazano, że Bank udziela kredytobiorcy, na jego wniosek, kredyt hipoteczny przeznaczony na cel określony w § 1 ust. 1, w kwocie określonej w § 1 ust. 2 waloryzowany kursem kupna waluty CHF według tabeli kursowej Banku. Kwota kredytu wyrażona w CHF jest określona na podstawie kursu kupna waluty CHF z tabeli kursowej Banku z dnia i godziny uruchomienia kredytu.

Z kolei w § 11 ust. 4 Umowy przewidziano, że „Raty kapitałowo-odsetkowe spłacane są w złotych po uprzednim ich przeliczeniu wg kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej [...] Banku S.A. obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50”. Podobnie § 13 ust. 6 Umowy stanowił, że „Wcześniejsza spłata całości Kredytu lub raty kapitałowo-odsetkowej, a także spłata przekraczająca wysokość raty powoduje, że kwota spłaty jest przeliczana po kursie sprzedaży CHF, z tabeli kursowej [...] Banku S.A., obowiązującym w dniu i godzinie spłaty”.

Załącznikiem do Umowy był harmonogram spłat z dnia 29 października 2007 r., w którym określono terminy spłaty rat, należne kwoty kapitału, kwoty odsetek, kwoty rat łącznie, saldo zadłużenia po spłacie raty. Integralną częścią Umowy był „regulamin udzielania kredytów i pożyczek hipotecznych dla osób fizycznych [...]” („Regulamin”).

Kredyt został uruchomiony w dniu 29 października 2007 r.

Mocą Aneksu nr 1 z dnia 7 marca 2011 r., na wniosek kredytobiorcy i za opłatą 200 zł, strony postanowiły, że w całym okresie kredytowania począwszy od wejścia w życie Aneksu spłata rat będzie odbywała się bezpośrednio w walucie waloryzacji kredytu (CHF) bez przeliczania wysokości rat na złote.

Z kolei Aneksem nr 3 z dnia 4 kwietnia 2013 r. Bank zapewnił kredytobiorcy możliwość dokonywania zmian waluty spłaty kredytu ze złotych polskich na walutę waloryzacji oraz z waluty waloryzacji na złote polskie. Dyspozycja zmiany waluty spłaty miała być składana przez kredytobiorcę za pośrednictwem [...] i mogła dotyczyć tylko rat wymagalnych po dniu zawarcia tego Aneksu.

W dniu 6 czerwca 2013 r. powód sprzedał notarialnie bliżej oznaczoną nieruchomość, obciążoną hipoteką kaucyjną zabezpieczającą (m.in.) kredyt z Umowy, za kwotę 341.974,85 zł, która została przelana (19 czerwca 2013 r.) bezpośrednio na rzecz Banku tytułem (m.in.) spłaty kredytu z Umowy. Oświadczeniem z tego samego dnia powód zobowiązał się do całkowitej spłaty kredytów, czyli ewentualnej różnicy wynikającej z wahań kursów walut, po podpisaniu umowy ostatecznej oraz przelaniu uzgodnionej ceny na konto [...] Banku.

Z tytułu spłaty rat kredytu powód uiścił ponadto: w okresie od 15 stycznia 2008 r. do 15 czerwca 2011 r. łącznie kwotę 44.769,13 zł, w okresie od 15 czerwca 2011

r. do 15 czerwca 2013 r. - kwotę 8.481,45 CHF, w dniu 17 czerwca 2013 r. - kwotę 1.342,61 zł, a w dniu 19 czerwca 2013 r. – kwotę 2.221 CHF. Tym samym powód spłacił całą należność z Umowy.

Pismem z dnia 7 listopada 2017 r., po powzięciu informacji o nieważności Umowy, powód wezwał pozwanego do zapłaty kwoty 391.801,60 zł oraz kwoty 11.092,23 CHF w terminie 10 dni, nie później niż do dnia 30 listopada 2017 r. W uzasadnieniu wskazał, że Umowa była od początku nieważna jako sprzeczna z ustawą, m.in. dlatego, że kwota kredytu oraz kwota, którą powód powinien zwrócić, była jednostronnie ustalana przez Bank. Jednakże pozwany odrzucił argumentację powoda.

Oceniając powództwo, Sąd odwoławczy zgodził się z Sądem pierwszej instancji, że Umowa była wadliwa i nieważna. Zgodził się zatem z tym, że w chwili jej zawarcia powód powinien wiedzieć, jaka jest kwota kredytu, tymczasem o wysokości kredytu w CHF – a właśnie ta wysokość była istotna - dowiadywał się przy jego wypłacie (§ 7 ust. 1 zd. 2 Umowy), przy zastosowaniu kursu CHF ustalonego przez Bank. W rezultacie w chwili zawarcia Umowy kredytobiorca nie był w stanie określić swojego zadłużenia, a wysokość jego zobowiązania była kształtowana przez Bank w sposób dowolny, gdyż kredytodawca nie wprowadził do Umowy (ani do Regulaminu) podlegającego weryfikacji mechanizmu (algorytmu, zasady) wyliczenia kursu waluty obcej, który kształtował świadczenie główne kredytobiorcy. Sąd drugiej instancji ocenił też negatywnie określony w § 11 ust. 4 Umowy sposób ustalenia raty (wysokości kapitału do spłaty i wysokości odsetek od obliczonego kapitału) z odniesieniem się do tabeli kursowej, niewyjaśniający, jaki był algorytm kształtowania kursu CHF w Banku. Wyraził pogląd, że w sytuacji, w której tylko jedna ze stron Umowy (Bank), wykorzystując swoją przewagę i profesjonalizm, zna wszystkie mechanizmy (algorytmy, zasady) zastosowanych przeliczeń celem określenia kursu CHF, wpływającego na wysokość zobowiązania kredytobiorcy w odniesieniu do każdej raty kredytowo-odsetkowej i wysokości kredytu jako całości, nie można przyjąć, iż obie strony wyraziły zgodny zamiar objęcia swoją wolą wszystkich postanowień Umowy, w tym tych, które wpływają na wysokość kwoty kredytu, jaka podlega zwrotowi na rzecz Banku (głównego świadczenia kredytobiorcy).

Nawiązując do przesłanek wskazanych w art. 385¹ § 1 k.c., Sąd Apelacyjny stwierdził, że wskazane przez powoda postanowienia Umowy (§ 7 ust. 1, § 11 ust. 4, § 13 ust. 6) nie były uzgodnione indywidualnie, a niektóre z nich (klauzula indeksacyjna i klauzula przewidująca przeliczenie raty spłaconej w PLN na walutę obcą) zostały wpisane do rejestru klauzul niedozwolonych (pod numerami [...]). Zwrócił uwagę, że kurs CHF ustalany jednostronnie przez Bank decydował o wysokości raty kapitałowo-odsetkowej i wysokości kredytu (§ 11 ust. 4 Umowy), a więc bezpośrednio o wysokości całego zobowiązania powoda, jak również o wysokości kwoty kredytu w CHF (§ 7 ust. 1 Umowy), której powód nie znał w chwili zawarcia Umowy. Również § 13 ust. 6 Umowy przewidywał waloryzację według kursu waluty z tabel Banku, w przypadku wcześniejszej spłaty kredytu lub raty. Sąd drugiej instancji nie miał wątpliwości, że tak ukształtowane postanowienia wzorca Umowy rażąco naruszały interesy powoda jako konsumenta, także dlatego, iż był on pozbawiony możliwości weryfikacji działań Banku na przestrzeni trwania Umowy, w tym możliwości samodzielnego ustalenia wysokości zadłużenia już w chwili jej zawarcia.

Zdaniem Sądu odwoławczego wyeliminowanie z Umowy przedmiotowych postanowień abuzywnych sprawiło, że nie może być ona wykonywana. Bez § 11 ust. 4 i w § 7 ust. 1 Umowy nie jest możliwe określenie kwoty kredytu w CHF, obliczenie raty kapitałowo-odsetkowej, raty odsetkowej ani oprocentowania, a luki te nie mogą być wypełnione odniesieniem do średniego kursu ogłaszanego przez NBP czy WIBOR, nawet gdyby obie strony się na to zgadzały (co *in casu* nie miało miejsca). Nie można też uznać, że po eliminacji klauzul abuzywnych Umowa może być utrzymana w pozostałym zakresie jako kredyt złotowy, oprocentowany według stawek LIBOR dla CHF.

Sąd Apelacyjny odrzucił zastrzeżenia Banku co do nieuwzględnienia wprowadzonej po zawarciu Umowy możliwości dokonywania przez powoda spłaty kredytu bezpośrednio we frankach szwajcarskich i innych zmian przewidzianych Aneksami, wskazując, że Umowa była nieważna także z tego względu, że zawierała niedozwolone postanowienia umowne, które skutkują brakiem możliwości jej wykonania, a ocena, czy postanowienie umowne jest niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.), dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy. Zwrócił też uwagę, że

wprawdzie § 6 ust. 4 Aneksu z dnia 4 kwietnia 2013 r. nie odwoływał się już do tabel Banku, ale jego treść była tak nieostra, iż nie pozwalała na weryfikację ustalenia kursu CHF. Ponadto w Aneksie tym strony nie sanowały postanowień umownych, a wyłącznie wskazały, że obowiązuje na przyszłość. Również spłata całego zadłużenia przez powoda nie skutkowała tym, że wskazane niedozwolone postanowienia utraciły taki skutek.

Sposób określenia indeksacji w Umowie Sąd odwoławczy uznał również za wątpliwy w kontekście art. 353¹ k.c. i art. 69 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (w dacie zawarcia Umowy tekst jedn. Dz. U. z 2002 r., Nr 72, poz. 665 ze zm.; dalej - "Prawo bankowe"). Stwierdził bowiem, że sama natura (istota) stosunków umownych wyklucza akceptację sytuacji, w której do ukształtowania treści umowy (ustalenia praw i obowiązków obu stron) dochodzi na skutek złożenia oświadczenia woli o treści odpowiadającej jej istotnym elementom (tu: wysokości kredytu) przez złożenie takiego oświadczenia tylko przez jedną ze stron. Wprawdzie pozostawienie oznaczenia świadczenia jednej ze stron jest możliwe, ale powinno być w zasadzie oparte na obiektywnej podstawie, a nie pozostawione do swobodnego uznania strony. Ponadto wbrew art. 69 ust. 2 Prawa bankowego treść niektórych postanowień Umowy nie była sprecyzowana w stopniu umożliwiającym powodowi, który nie jest profesjonalistą z zakresu usług bankowych, ustalenie w chwili zawarcia Umowy wysokości kredytu (wyrażonego w CHF), jaki był obowiązany zwrócić Bankowi, przez co nie sposób przyjąć, że zamiarem powoda była akceptacja takich postanowień. Niejednoznaczność mechanizmu Indeksacji wynikała także z braku rzetelnej informacji o ryzyku walutowym przy jednoczesnym wykreowaniu przez indeksację takiego ryzyka.

Za bezzasadne Sąd Apelacyjny uznał też zarzuty dotyczące zwrotu spełnionego przez powoda świadczenia jako nienależnego.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł pozwany, zaskarżając go w całości. Zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. WE L 95 z dnia 21 kwietnia 1993 r., s. 29 ze zm.; polskie wydanie specjalne Dz. Urz.UE:

rozdział 15, t. 2, s. 288 ze sprostowaniami z dnia 13 października 2016 r., Dz. Urz.UE.L 2016, nr 276, s. 17, z dnia 19 czerwca 2018 r., Dz. Urz.UE.L 2018, nr 155, s. 35 oraz z dnia 29 października 2020 r., Dz. Urz.UE.L 2020, nr 359, s. 21; dalej - "dyrektywa 93/13"), art. 58 § 1 w związku z art. 353¹, z art. 353 § 1 k.c. i z art. 69 ust. 1 Prawa bankowego, art. 58 k.c. w związku z 69 ust. 1 i 2 Prawa bankowego, z art. 65 § 2 k.c. i z art. 6 dyrektywy 93/13, art. 385¹ i art. 385² w związku z art. 65 § 2 k.c., z art. 3 i z art. 6 dyrektywy 93/13, art. 385¹ § 1 zd. 1 i § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, art. 385¹ § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, z art. 65 § 2 i z art. 358 § 2 k.c., art. 111 ust. 1 pkt 4 w związku z art. 1, z art. 5 ust. 2 pkt 7 Prawa bankowego i z art. 385¹ k.c. oraz art. 1 pkt 1 w związku z art. 69 ust. 2, z art. 111 ust. 1 pkt 4, z art. 5 ust. 2 pkt 7 Prawa bankowego i z art. 58 k.c., jak również naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 278 § 1 w związku z art. 382 k.p.c. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Naruszenia art. 278 § 1 w związku z art. 382 k.p.c. skarżący dopatrył się w przekroczeniu granic swobodnej oceny dowodów, polegającym na poczynieniu istotnych dla sprawy ustaleń, odnoszących się do dowolności Banku w ustalaniu kursów walut - a przez to kształtowaniu wysokości zobowiązania powoda, czerpaniu zysku (marży) z tytułu stosowania dwóch kursów walut oraz wolności od ryzyka związanego z wysokością salda kredytu i wysokością rat kredytowych - wyłącznie na podstawie własnego przekonania i *in abstracto*, bez badania rzeczywistych skutków ekonomicznych Umowy (ocenianych postanowień) czy rzeczywistej skali naruszenia interesów powoda, podczas gdy czynienie tego rodzaju ustaleń wymagało wiadomości specjalnych i sięgnięcia do dowodu z opinii biegłego z zakresu np. ekonomii, a zwłaszcza bankowości/finansów. Zdaniem pozwanego ze względu na restrykcyjne warunki, w jakich funkcjonują banki, oraz ich działanie w warunkach wolnej konkurencji, okoliczność że sama umowa nie wskazuje metody (algorytmu) ustalania kursów waluty w tabelach kursowych banku, nie świadczy jeszcze *a priori* o możliwości kształtowania tychże kursów w sposób dowolny i niestosowaniu tych metod. W rzeczywistości uwarunkowania rynkowe wymuszają ustalanie kursów

kupna i sprzedaży walut (aby nie wypaść z rynku) na poziomie rynkowym. Ponadto, na rynkach finansowych stosuje się zwyczajowe i utrwalone sposoby ustalania kursów walut.

Rozpatrując ten zarzut należy najpierw przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem ocena abuzywności klauzuli powinna być dokonywana w świetle okoliczności z chwili zawarcia umowy, w związku z czym sposób wykorzystywania jej w praktyce przez bank jest w zasadzie obojętny (por. w szczególności uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, Nr 1, poz. 2 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, niepubl., z dnia 9 września 2022 r., II CSKP 794/22, niepubl. i z dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22, niepubl.). Tym samym Sądy nie miały obowiązku dopuszczenia dowodu z opinii biegłego w celu zbadania rzeczywistych skutków ekonomicznych Umowy (ocenianych postanowień) czy rzeczywistej skali naruszenia interesów powoda.

Trzeba też zauważyć, że stanowisko Sądu Apelacyjnego co do abuzywności spornych postanowień Umowy znajduje silne wsparcie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, w którym obecnie jednolicie uznaje się, że określenie wysokości należności obciążającej konsumenta z odwołaniem do tabel kursów ustalanych jednostronnie przez bank, bez wskazania obiektywnych kryteriów, jest nietransparentne, pozostawia pole do arbitralnego działania banku i w ten sposób obarcza kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz narusza równorzędność stron, w związku z czym jest niedopuszczalne (por. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, Nr 11, poz. 134, z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, niepubl., z 19 września 2018 r., I CNP 39/17, niepubl., z 24 października 2018 r., II CSK 632/17, niepubl., z 13 grudnia 2018 r., V CSK 559/17, niepubl., z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, niepubl., z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17, OSP 2019, z. 12, poz. 115, z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18, niepubl., z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, niepubl., z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, z. B, poz. 20, z 30 września 2020 r., I CSK 556/18, niepubl., z 24 lutego 2022 r., II CSKP 45/22, niepubl., z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, z 27 maja 2022 r., II CSKP 314/22, niepubl., z dnia 8 listopada 2022 r., II CSKP 674/22, niepubl., z dnia 25 października 2023 r., II CKSP 810/23, niepubl.).

Zapłatywanie to znajduje również potwierdzenie w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, dotyczącym postanowień dyrektywy 93/13, a w szczególności w wyroku z dnia 18 listopada 2021 r., C-212/20, A. S.A., dotyczącym postanowienia zastrzeżonego w umowie kredytu indeksowanego do franka szwajcarskiego przewidującego, że raty kredytu są wyrażone w walucie obcej i w dniu wymagalności pobierane są z rachunku bankowego kredytobiorcy, według kursu sprzedaży zgodnie z tabelą obowiązującą w banku na koniec dnia roboczego poprzedzającego dzień wymagalności raty spłaty kredytu (pkt 19). Przypominając, że przewidziane w art. 5 dyrektywy 93/13 wymaganie przejrzystości postanowień umownych musi podlegać wykładni rozszerzającej i nie może zostać zawężone do ich prostego i zrozumiałego charakteru pod względem formalnym i gramatycznym (pkt 41), Trybunał zwrócił tam uwagę, iż w przypadku spornej klauzuli indeksacyjnej problem dotyczy nie tyle jej jednoznaczności, ile niewskazania sposobów ustalania kursu wymiany stosowanego do obliczenia rat spłaty, gdyż nie precyzuje ona wszystkich czynników uwzględnianych przez bank w celu ustalenia kursu wymiany stosowanego przy obliczaniu rat spłaty kredytu hipotecznego (pkt 47-48). We wcześniejszym swym orzecznictwie zaś wyjaśnił, że dla poszanowania wymogu przejrzystości zasadnicze znaczenie ma kwestia, czy umowa kredytu przedstawia w sposób przejrzysty powód i szczególne cechy mechanizmu zamiany waluty obcej, a także stosunek pomiędzy tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach umowy, tak aby konsument był w stanie zrozumieć, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne (pkt 49). Istotne jest zatem to, czy w świetle całokształtu istotnych okoliczności faktycznych, w tym reklamy i informacji dostarczonych przez kredytodawcę w ramach negocjacji danej umowy kredytu, właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i racjonalny przeciętny konsument może nie tylko dowiedzieć się o istnieniu wahań kursów wymiany ogólnie obserwowanych na rynku walutowym, ale również oszacować - potencjalnie istotne - konsekwencje ekonomiczne, jakie ma dla niego zastosowanie kursu sprzedaży przy obliczaniu rat kredytu, którymi zostanie ostatecznie obciążony, a w rezultacie także całkowity koszt zaciągniętego przez siebie kredytu (pkt 50). Wprawdzie Trybunał dostrzegł, że kurs wymiany zmienia się w długim okresie i w przypadku umowy kredytu indeksowanego

do waluty obcej na okres 40 lat kredytodawca nie może przewidzieć zmiany obciążenia finansowego, jakie może pociągnąć za sobą mechanizm indeksacji przewidziany w umowie (pkt 51), jednakże stwierdził, iż okoliczność ta nie może uzasadniać niewskazania w postanowieniach umowy oraz w ramach informacji dostarczonych przez przedsiębiorcę w trakcie negocjacji umowy kryteriów stosowanych przez bank w celu ustalenia kursu wymiany mającego zastosowanie do obliczania rat spłaty, co umożliwiłoby konsumentowi określenie w każdej chwili tego kursu wymiany (pkt 53). Konsument bowiem musi móc zrozumieć, do czego się zobowiązuje, zwłaszcza co do sposobu obliczenia rat spłaty kredytu, który zaciąga (pkt 54). W rezultacie Trybunał stwierdził, że art. 5 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż treść klauzuli umowy kredytu zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem ustalającej cenę zakupu i sprzedaży waluty obcej, do której kredyt jest indeksowany, powinna, na podstawie jasnych i zrozumiałych kryteriów, umożliwić właściwie poinformowanemu oraz dostatecznie uważnemu i racjonalnemu konsumentowi zrozumienie sposobu ustalania kursu wymiany waluty obcej stosowanego w celu obliczenia kwoty rat kredytu, w taki sposób, aby konsument miał możliwość w każdej chwili samodzielnie ustalić kurs wymiany stosowany przez przedsiębiorcę (pkt 55, teza). Przypominając również, że przestrzeganie wymagania transparentności postanowienia stanowi jeden z czynników, które sąd krajowy powinien wziąć pod uwagę przy dokonywaniu oceny abuzywności tego postanowienia na podstawie art. 3 ust. 1 tej dyrektywy 93/13 (pkt 58), Trybunał zasugerował, iż przedmiotowe postanowienie dotyczące indeksacji, niepozwalające konsumentowi na samodzielne określenie w każdej chwili kursu wymiany stosowanego przez przedsiębiorcę, ma abuzywny charakter (pkt 64).

W tym świetle nie powinno być wątpliwości, że sama okoliczność, iż swoboda Banku w ustalaniu kursów walut nie była *de facto* nieograniczona ze względu na uwarunkowania rynkowe, nie zwalniała Banku z obowiązku wskazania w Umowie reguł ustalania kursu wymiany waluty obcej stosowanego w celu obliczenia kwoty rat kredytu w taki sposób, aby kredytobiorca miał możliwość w każdej chwili samodzielnie ustalić ten kurs. Obowiązek ten jest istotny dla ograniczenia nadmiernej swobody decyzyjnej Banku *de iure*, co również *de facto* nie jest pozbawione doniosłości, zważywszy, że bez tego ograniczenia swoboda Banku może być

wykorzystywana w praktyce w celu czerpania ponadprzeciętnych korzyści, choćby tylko okresowo. Właśnie konkurencyjność rynku sprawia, że tego rodzaju szczegółowe regulacje umowne i mogące się z nimi wiązać węższe albo szersze korzyści banku nabierają istotnego znaczenia zarówno dla banku, jak i dla kredytobiorcy. Stwierdzenie zaś istniejącej *de iure* nieograniczonej swobody Banku w kształtowaniu kursów walut nie wymagało skorzystania z opinii biegłego.

W odniesieniu do sformułowanych w skardze kasacyjnej zarzutów naruszenia prawa materialnego należy zauważyć, że pierwsza ich grupa zmierza do podważenia stanowiska Sądu Apelacyjnego, iż Umowa nie czyniła zadość ustawowym przesłankom jej ważności. W tym zakresie skarżący zarzucił naruszenie art. 58 § 1 w związku z art. 353¹, z art. 353 § 1 k.c. i z art. 69 ust. 1 Prawa bankowego wynikające z przyjęcia, że strony nie określiły w Umowie głównych świadczeń stron, podczas gdy Umowa ta określała zarówno świadczenia Banku na rzecz kredytobiorcy, jak i świadczenia kredytobiorcy na rzecz Banku, w tym także co do świadczeń przyszłych, przez oznaczenie kryteriów, pozwalających na ustalenie ich rozmiaru najpóźniej w momencie ich spełnienia. Wiąże się z tym także zarzut naruszenia art. 58 k.c. w związku z 69 ust. 1 i 2 Prawa bankowego, z art. 65 § 2 k.c. i z art. 6 dyrektywy 93/13 przez pominięcie, że integralną część Umowy stanowił harmonogram spłaty kredytu, z treści którego wynika wysokość salda kredytu wyrażonego w walucie obcej i wysokość rat kapitałowo-odsetkowych wyrażonych w walucie obcej, które wyznaczają wysokość zobowiązania kredytobiorcy wyrażonego w walucie obcej. Ponadto zarzut naruszenia art. 1 pkt 1 w związku z art. 69 ust. 2, z art. 111 ust. 1 pkt 4, z art. 5 ust. 2 pkt 7 Prawa bankowego i z art. 58 k.c. przez przyjęcie, że w treści umowy kredytu winien być ujęty algorytm ustalania kursów walut obcych, co skutkowało nałożeniem na pozwanego obowiązku niewynikającego w dacie zawarcia Umowy z przepisów ustawy i doprowadziło Sąd drugiej instancji do konkluzji, że Umowa jest sprzeczna z art. 69 ust. 2 Prawa bankowego, gdyż nie ujęto w niej algorytmu ustalania kursu walut, i jako taka jest nieważna, podczas gdy w dacie jej zawarcia żaden powszechnie obowiązujących przepisów ustawy nie określał, by elementem przedmiotowo czy podmiotowo istotnym umowy kredytu był algorytm ustalania kursów.

Skarżący ma rację, że stanowisko Sądu odwoławczego co do braku zgodnego zamiaru stron wystarczającego dla zawarcia Umowy jest zbyt daleko idące. Sąd Najwyższy wyjaśniał już trafnie, że postanowienia umowne takie jak sporne *in casu* nie świadczą o naruszeniu art. 69 ust. 1 Prawa bankowego ani o braku koniecznego konsensu, pozwalają bowiem na określenie kwoty podlegającej zwrotowi – do tego rzeczywiście wystarczy oznaczalność świadczenia najpóźniej w chwili jego spełnienia - choć czynią to w sposób niedozwolony ze względu na pozostawienie oznaczenia świadczenia jednej ze stron bez ograniczeń chroniących drugą stronę przez nadużyciem tej swobody (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18 i z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22). W tym ostatnim względzie nic nie zmienia argumentacja pozwanego, wskazująca na znaczenie harmonogramu spłat kredytu, stanowiącego załącznik do Umowy, gdyż pomija, że z rozpatrywanego punktu widzenia kluczowa była – na co z naciskiem zwracały uwagę Sądy obu instancji - chwila zawarcia Umowy, a harmonogram został sporządzony jednostronnie przez Bank już po jej zawarciu, tj. w dniu 29 października 2007 r., czyli w dacie uruchomienia kredytu (por. k. 79, lit. I) z uwzględnieniem obowiązującego wówczas kursu kupna waluty CHF, określonego w tabeli kursowej przez Bank. Zarazem okoliczność, że przedmiotowe postanowienia wykraczają poza ogólne granice swobody umów określone w art. 353¹ k.c. (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 września 2021 r., I CSKP 166/21, niepubl. i z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22), nie przesądza jeszcze zastosowania art. 58 § 1 k.c. Rzecz bowiem w tym - na co wielokrotnie wskazywano już w judykaturze - że art. 385¹ i n. k.c. w zakresie swego zastosowania wyłączają regulacje ogólne, co oznacza, iż w zakresie naruszeń właściwości (natury) stosunku prawnego, które spełniają przesłanki określone w art. 385¹ i n. k.c. - reżim niedozwolonych postanowień umownych wyłącza także zastosowanie art. 58 § 1 w związku z art. 353¹ k.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, OSP 2021, z. 2, poz. 7, z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22 i z dnia 27 maja 2022 r., II CSKP 377/22, niepubl.).

Druga grupa zarzutów pozwanego zmierza do zakwestionowania zapatrywania Sądu Apelacyjnego, że sporne postanowienia miały charakter abuzywny, a ich wyeliminowanie uniemożliwia wykonanie Umowy. W tym zakresie

pozwany zarzucił naruszenie art. 111 ust. 1 pkt 4 w związku z art. 1, z art. 5 ust. 2 pkt 7 Prawa bankowego i z art. 385¹ k.c. przez pominięcie obowiązku banków, wynikającego z powołanych przepisów Prawa bankowego, dokonywania transakcji z udziałem waluty wyłącznie w oparciu o kursy publikowane we własnych tabelach kursowych i nieuwzględnienie, że treść Umowy odnosząca się do dokonywania przeliczeń w oparciu o kurs z tabeli kursowej pozwanego stanowi odwzorowanie art. 111 ust. 1 pkt 4 w związku z art. 5 ust. 2 pkt 7 Prawa bankowego i nie podlega ocenie na podstawie z art. 385¹ i n. k.c. Następnie zarzucił naruszenie art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 przez uznanie, że przedmiotowe postanowienia określają główny przedmiot Umowy, a ich eliminacja wpłynie na zmianę tego przedmiotu, co nie uwzględnia obowiązku przyjęcia wykładni zawężającej to pojęcie, jako wyjątku od generalnej zasady, i orzecznictwa. Jego zdaniem przyjęcie prawidłowego stanowiska przeciwnego uniemożliwia uznanie Umowy za nieważną z tej przyczyny, że nie zawiera ona w pozostałym zakresie postanowień pozwalających ją utrzymać w mocy i pozwala przyjąć, iż umowa może być wykonywana bez tych postanowień. Skarżący zarzucił także naruszenie art. 385¹ i art. 385² w związku z art. 65 § 2 k.c., z art. 3 i z art. 6 dyrektywy 93/13 przez przyjęcie, że pojęcie „postanowienie umowy”, o którym mowa w tych przepisach, należy rozumieć wyłącznie jako jednostkę redakcyjną umowy, i w konsekwencji uznanie, iż wadliwe są całe postanowienia § 7 ust. 1 i § 11 ust. 4 Umowy, a ich usunięcie prowadzi do zniesienia mechanizmu indeksacji oraz różnic kursów walutowych, a w konsekwencji także i ryzyka walutowego, podczas gdy ewentualna abuzywność odesłania do kursu waluty z tabeli kursowej nie powoduje usunięcia z Umowy całych jednostek redakcyjnych ani nie prowadzi do eliminacji z Umowy mechanizmu indeksacji i zaniknięcia ryzyka kursowego. Kwestii ważności Umowy dotyczy także zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 zd. 1 i § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez ich wykładnię, skutkującą przyjęciem wadliwego skutku ewentualnej bezskuteczności postanowienia Umowy łączącej strony (tj. skutku w postaci eliminacji postanowienia Umowy) w miejsce skutku wprost określonego w przepisie art. 385¹ k.c. i art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, w postaci niezwiązania konsumenta postanowieniem Umowy, jak również zarzut naruszenia art. 385¹ § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, z art. 65 § 2 i z art. 358 § 2 k.c. przez

przyjęcie, że dla oceny wykonalności Umowy w przypadku uznania § 7 ust. 1 i § 11 ust. 4 Umowy za niedozwolone nie ma znaczenia normatywna treść Umowy wynikająca z zawartych przez strony Aneksów, na mocy których sporne postanowienia w pierwotnym brzmieniu nie miały już zastosowania w stosunku do stron, a także zmiana powszechnie obowiązujących przepisów prawa, która skutkowała tym, iż w miejsce niedozwolonych postanowień umowy możliwe jest zastosowanie przepisu dyspozytywnego.

Ustosunkowując się do tych zarzutów, należy przede wszystkim zauważyć, że wbrew wywodowi skarżącego, sporne postanowienia przewidujące dokonywanie przeliczeń w oparciu o kurs z tabeli kursowej Banku nie stanowiło odwzorowania art. 111 ust. 1 pkt 4 w związku z art. 5 ust. 2 pkt 7 Prawa bankowego. Z art. 111 ust. 1 pkt 4 Prawa bankowego wynika jedynie obowiązek banku ogłaszania w miejscu wykonywania czynności, w sposób ogólnie dostępny (m.in.) stosowanych kursów walutowych, a art. 5 ust. 2 pkt 7 Prawa bankowego przewiduje tylko, że czynnościami bankowymi są również prowadzenie przez banki skupu i sprzedaży wartości dewizowych. Przepisy te określają ogólną kompetencję banków do sprzedaży walut i określania kursów walutowych i jest jasne, że art. 111 ust. 1 pkt 4 Prawa bankowego nie jest przepisem dyspozytywnym, który ma kształtować treść stosunku umowy kredytu, a w szczególności determinować kształt mechanizmu waloryzacyjnego w zakresie kursu walutowego miarodajnego dla przeliczeń, co dopiero pozwalałoby odwołać się do domniemania, że ów kształt był wynikiem należytego wyważenia ogółu praw i obowiązków stron przez ustawodawcę i wyłączałoby kontrolę abuzywności zgodnie z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 (por. też motyw 13 dyrektywy 93/13 oraz wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 21 marca 2013 r., w sprawie C-92/11, RWE Vertrieb AG przeciwko Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen e.V., pkt 26 i n.).

Wbrew wywodom skarżącego Sąd odwoławczy zasadnie przyjął też - w orzecznictwie Sądu Najwyższego kwestia ta nie budzi już obecnie wątpliwości - że zamieszczone w umowie kredytu waloryzowanego kursem waluty obcej klauzule kursowe (rozumiane jako wynikające z umowy uprawnienie do ustalania kursu przeliczeniowego waluty z odwołaniem się do tabel kursowych banku, *in casu* § 7 ust. 1, § 11 ust. 4 i § 13 ust. 6 Umowy), ucieleśniające także klauzule ryzyka

walutowego (rozumianego jako ryzyko zmiany kursu waluty w trakcie obowiązywania umowy), określają główne świadczenia stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, z dnia 30 września 2020 r., I CSK 556/18, niepubl., z dnia 24 lutego 2022 r., II CSKP 45/22, niepubl., z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22 oraz z dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22, niepubl. i tam przywoływane orzecznictwo krajowe i unijne; por. też wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 20 września 2018 r., C-51/17, OTP Bank i OTP Faktoring, pkt 39, 50, 68, z dnia 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, pkt 48, 52 oraz z dnia 10 czerwca 2021 r., C-776/19-C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, pkt 56).

Mocne oparcie w dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego ma też stanowisko Sądu Apelacyjnego, że sankcją niedozwolonego postanowienia umowy jest jego bezskuteczność względem konsumenta, która w braku potwierdzenia klauzuli przekształca się w trwałą bezskuteczność równoznaczną z nieważnością i wyeliminowaniem postanowienia z umowy (por. w szczególności uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56; por. też uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 15 września 2020 r., III CZP 87/19, OSNC 2021, nr 2, poz. 11 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2023 r., II CSKP 303/22, niepubl.).

Trzeba też zaaprobować zapatrywanie, że bez spornych klauzul przeliczeniowych (§ 7 ust. 1 i § 11 ust. 4 Umowy) Umowa nie może nadal obowiązywać, gdyż wyeliminowanie tych klauzul prowadzi do upadku klauzuli ryzyka walutowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie stawki oprocentowania ze stawką LIBOR, co jest równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, iż należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze niż zamierzone przez strony, choćby nadal chodziło tu tylko o inny podtyp czy wariant umowy kredytu (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, z. B, poz. 20, z dnia 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22, niepubl., z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i II CSKP 382/22, niepubl., z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22, niepubl., z 20 maja 2022 r., II CSKP 796/22, niepubl., z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22, niepubl., z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22, niepubl., z 20 lutego 2023 r., II CSKP

809/22, niepubl. oraz z dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22, niepubl.). Stanowiska tego nie może podważyć zarzut zasadzający się na tezie, że ewentualna abuzywność spornych klauzul nie prowadzi do eliminacji z Umowy mechanizmu indeksacji i zaniknięcia ryzyka kursowego, a tym samym do nieważności czy braku możliwości dalszego wykonywania Umowy. Rzecz bowiem w tym, że bez postanowień określających sposób wyznaczenia kursu miarodajnego dla przeliczenia złotych na franki szwajcarskie i na odwrót (bez uzupełnienia związanej z tym luki), klauzule przewidujące indeksację (ucieleśniające też ryzyko walutowe), w tym § 1 ust. 3 Umowy stanowiący, że „walutą waloryzacji jest CHF”, w ogóle nie mogą wyrzucić skutku (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18 i z dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22, niepubl.). Właśnie dlatego w orzecznictwie Sądu Najwyższego zwraca się uwagę na ścisłe powiązanie klauzuli ryzyka walutowego i klauzuli spreadowej (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, OSP 2021, z. 2, poz. 7, z dnia 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, niepubl., z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22, niepubl., z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, niepubl., z dnia 24 czerwca 2022 r., II CSKP 10/22, niepubl., z dnia 28 października 2022 r., II CSKP 902/22 i II CSKP 910/22, niepubl., z dnia 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22, niepubl., z dnia 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22, niepubl., z dnia 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22, niepubl., z dnia 8 marca 2023 r., II CSKP 1095/22, niepubl., z dnia 12 kwietnia 2023 r., II CSKP 1531/22, niepubl., z dnia 18 kwietnia 2023 r., II CSKP 1511/22, niepubl. oraz z dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22). Ponadto postulowane przez powoda ograniczenie zakresu abuzywności do samego odesłania do Tabel kursów, z pozostawieniem zasady indeksacji byłoby sprzeczne z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, z którego wynika, że przepisy dyrektywy 93/13 stoją na przeszkodzie temu, żeby uznany za nieuczciwy warunek został częściowo utrzymany w mocy przez usunięcie elementów przesądzających o jego nieuczciwym charakterze, w przypadku gdyby to usunięcie sprowadzało się do mającej wpływ na istotę tych warunków zmiany ich treści i że jedynie wtedy, gdyby nieuczciwy element warunku stanowił zobowiązanie umowne odrębne od pozostałych postanowień, które mogłyby być przedmiotem zindywidualizowanego badania jego nieuczciwego charakteru, sąd krajowy mógłby go usunąć (por. wyroki z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, Bank

BPH, pkt 70-71 oraz z dnia 8 września 2022 r., w połączonych sprawach C-80/21, C-81/21 i C-82/21, D.B.P., pkt 63-64 i teza; por. też wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2023 r., II CSKP 617/22, niepubl. i z dnia 25 października 2023 r., II CKSP 810/23). Nie widać bowiem podstaw do przyjęcia, że postanowienia przewidujące przeliczenie kwoty wypłaconych w złotych środków kredytowych na CHF „na podstawie kursu kupna waluty CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A. z dnia i godziny uruchomienia kredytu” (§ 7 ust. 1 Umowy) oraz przeliczenie rat kapitałowo-odsetkowych spłacanych w zł „po uprzednim ich przeliczeniu wg kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A. obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50” (§ 11 ust. 4 Umowy), zawierały – każde z nich - różne i odrębne zobowiązania umowne. Wyeliminowanie z tych postanowień odwołania do spornych Tabel oznaczałoby, że przewidywałyby one przeliczenie wypłat czy spłat złotych na CHF, jednakże nie wskazywały kursu miarodajnego dla tych przeliczeń. Zważywszy zaś, że bez wskazania miarodajnego kursu przeliczenie takie jest niemożliwe, należy uznać, iż usunięcie odesłania do Tabel wpływałoby na istotę postanowień indeksacyjnych, gdyż nie pozwalałoby one na określenie wysokości spłat złotych. Odesłania te nie mogą być przedmiotem odrębnego badania pod kątem abuzywności także dlatego, że w żadnym razie nie kształtują odrębnych obowiązków, lecz stanowią istotną część mechanizmu indeksacji, który - jako całość - decyduje o wysokości spłat obciążających kredytobiorcę (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2023 r., II CKSP 810/23).

Zastrzeżeń nie wzbudza również stanowisko Sądu drugiej instancji, że oceny spornych postanowień jako niedozwolonych w żaden sposób nie podważały Aneksy zawierane przez strony, gdyż abuzywność postanowień i możliwość obowiązywania Umowy po ich wyłączeniu ocenia się według chwili jej zawarcia. Sąd Najwyższy wyjaśniał już, że tego rodzaju aneksy mogłyby mieć znaczenie tylko wtedy – co nie dotyczy okoliczności niniejszej sprawy - gdyby stanowiły wyraz swobodnej i świadomej decyzji konsumenta co do rezygnacji z powoływania się na abuzywność postanowienia, a to zakłada, iż wiedział on o jego abuzywności i związanych z tym konsekwencjach (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22 i z dnia 25 października 2023 r., II CKSP 810/23). Ponadto, wbrew tezie skarżącego, samo zapewnienie kredytobiorcy możliwości spłaty rat kredytu

w walucie obcej (walucie indeksacji) – w wyniku zawarcia Aneksu albo wejścia w życie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 165, poz. 984) - nie uchyla abuzywności postanowienia dotyczącego spłaty rat kredytu w walucie krajowej, w wysokości zależnej od kursu waluty obcej określanego swobodnie przez bank (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2023 r., II CKSP 810/23 oraz wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 21 września 2023 r., C-139/22, mBank (Polski rejestr klauzul niedozwolonych), pkt 52-57, gdzie wskazano m.in., że włączenie do umowy zawartej z konsumentem dwóch alternatywnych warunków dotyczących wykonania tego samego obowiązku ciążącego na konsumentce, z których jeden jest nieuczciwy, a drugi zgodny z prawem, pozwala danemu przedsiębiorcy na spekulowanie, że poprzez brak informacji, nieuwagę lub niezrozumienie konsument wykona dane zobowiązanie zgodnie z warunkiem, który powoduje znaczącą nierównowagę praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta).

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

[ał]

(K.L.)

